

Διαμεσολάβηση: ούτε Μετάφραση, ούτε Διερμηνεία

Φρειδερίκη Μπατσαλιά

Στο: Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης, Δεύτερη Βελτιωμένη Έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Σειρά: Γλώσσα και Πολιτισμός, Επιστημονικός Διευθυντής: Ι.Θ. Μάζης, Καθηγητής ΕΚΠΑ, ΑΘΗΝΑ 2010, σελ. 319-326

Αξιότιμες κυρίες, αξιότιμοι κύριοι,
εκλεκτοί συνάδελφοι,
αγαπητοί φοιτητές,

Θέλω κατ' αρχήν να συγχαρώ το Τμήμα Εφαρμογής Ξένων Γλωσσών στη Δημόσια Διοίκηση για την οργάνωση της Ημερίδας αυτής και να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο κ. Στέφανο Βλαχόπουλο για την πρόσκλήσή μου, την οποία και αποδέχτηκα με μεγάλη μου χαρά¹.

Με ιδιαίτερη βρίσκομαι σήμερα να ομιλώ για ένα θέμα που απασχολεί πολλούς όσοι ασχολούνται με είτε με ζητήματα μεταφρασεολογίας, είτε με ζητήματα γλωσσομάθειας. Στόχος μου είναι ο προσδιορισμός του όρου «γλωσσική διαμεσολάβηση», ο οποίος αφορά τόσο τον γραπτό, όσο και τον προφορικό λόγο και διαφοροποιείται τόσο από τη μετάφραση, όσο και από τη διερμηνεία, αν και αφορά τη μεταφορά νοημάτων από μια γλώσσα σε άλλη.

Θα αναφερθώ σύντομα στην ουσία της μετάφρασης και της διερμηνείας, ώστε να έχουμε διευκρινίσει αυτά τα γνωστικά αντικείμενα και μετά, στη βάση αυτών, να προσδιορίσουμε την έννοια της γλωσσικής διαμεσολάβησης, τις δυνατότητες που προσφέρει ο όρος, καθώς και οι τεχνικές διαμεσολάβησης όπως αυτές απαντώνται είτε σε επαγγελματικούς χώρους, είτε στα διάφορα συστήματα πιστοποίησης γλωσσομάθειας, τα οποία έχουν αξιοποιήσει αυτήν την μορφή μεταφοράς πληροφοριών και νοημάτων από και προς μια ξένη γλώσσα.

Δεν είναι τυχαίο, ότι η μετάφραση έχει απασχολήσει γλωσσολόγους γνωστούς για τη συμβολή τους στη θεωρία και την ανάλυση της γλώσσας, όπως είναι ο Jakobson, ο Martinet, ο Halliday και ο Nida. Επειδή το γνωστικό αντικείμενο ενός γλωσσολόγου είναι ο σύνθετος, πολύπλοκος και πολυεπίπεδος χαρακτήρας της γλώσσας, μπορεί να συλλάβει, να αναλύσει, να τεκμηριώσει, αλλά και να προτείνει λύσεις στα πολυάριθμα προβλήματα που είναι συνυφασμένα με τη μετάβαση από ένα γλωσσικό σύστημα σε ένα άλλο, από το μεταφραζόμενο στο μεταφρασμένο κείμενο.

¹ Από την Ημερίδα «Ο ρόλος της μετάφρασης και διερμηνείας στην πολυγλωσσία», Τ.Ε.Ι. Ηπείρου (Τμήμα Εφαρμογών Ξένων Γλωσσών στη Διοίκηση και το Εμπόριο) και Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ελλάδα (Παράρτημα για την Πολυγλωσσία της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης), Ηγουμενίτσα, 19.10.2007, δεν εξεδόθησαν Πρακτικά.

Η μεταφραστική δραστηριότητα, κατά κοινή ομολογία, συνιστά μια επίπονη, πολυεπίπεδη και δημιουργική γλωσσική πάλη με στόχο ένα δευτερογενές κείμενο, ισοδύναμο όμως σε όλα του τα επίπεδα με το πρωτότυπο. Γι' αυτό δεν παραξενεύει ότι η μετάφραση αντιμετωπίζεται τόσο ως τέχνη, όσο και ως τεχνική, ως υψηλή αισθητική, πνευματική σύλληψη ή ως λογοτεχνική δημιουργία, αλλά και ως απλό μεταβιβάσιμο περιεχόμενο, ως λογαριθμικό σύστημα, όπως και ως κοινωνικό φαινόμενο.

Η σχετική βιβλιογραφία επισημαίνει τα προβλήματα της μετάφρασης, δίδοντας μεγάλη έμφαση στη σπουδαιότητα και τον κεντρικό ρόλο που παίζουν στην ερμηνεία του όποιου μηνύματος και σε κάθε μεταφραστική προσπάθεια οι συνθήκες επικοινωνίας.

Επίσης, όλοι οι ερευνητές προσπαθούν να φωτίσουν το ακανθώδες ζήτημα της μεταφρασιμότητας και του αμετάφραστου, οι περισσότεροι δε κλίνουν σαφώς υπέρ του δυνατού της μετάφρασης: Εάν επεκταθεί η αρχή του «αυθαίρετου του γλωσσικού σημείου» εκτός των ορίων της ελάχιστης σημασιολογικής μονάδας και συμπεριλάβει ολόκληρη τη φράση, ή ακόμη, το μήνυμα ως όλο, τότε αποδεικνύεται πειστικά και τεκμηριωμένα ότι όσο υπάρχουν κοινές ή έστω παρόμοιες καταστάσεις στους δύο πολιτισμούς υπάρχει και η δυνατότητα της μετάφρασης, ανεξαρτήτως του αν υπάρχουν αναλογίες ή όχι στο σύστημα των δύο γλωσσών.

Ο George Mounin, με σημαντικό έργο στον τομέα της Γλωσσολογίας, θεωρείται επαξίως «πατέρας» της γαλλικής Μεταφρασεολογίας. Διαχώρισε την Επιστήμη της Μετάφρασης τόσο από τη Γλωσσολογία όσο και από τη Φιλολογία και συνέβαλε ουσιαστικά στην θεμελίωση της Μεταφρασεολογίας ως αυτόνομου επιστημονικού κλάδου με το έργο του *Les problemes theoriques de la traduction*, Paris, Gallimard, 1963, που συνιστά μια εντυπωσιακή σύνθεση των μέχρι τότε γνώσεων γύρω από το λόγο και τις γλώσσες.

Ως δε προς τις μεταφραστικές προσεγγίσεις, διακρίνονται δύο μεγάλες κατηγορίες: στην πρώτη περίπτωση ο μεταφραστής προσπαθεί να μεταφέρει τον συγγραφέα στον κόσμο της γλώσσας-στόχου, στην δε άλλη να μεταφέρει τον αναγνώστη στον κόσμο της γλώσσας-πηγή. Κάθε, βέβαια, τρόπος είναι θεμιτός, αρκεί να εναρμονισμένος με το προς μετάφραση κείμενο. Εάν, όμως, κατορθώσουμε ως μεταφραστές να αποδώσουμε το πρωτότυπο χωρίς καμία ξενικότητα ως προς τα γλωσσικά μέσα που επιλέγουμε και να δημιουργήσουμε στον αναγνώστη την αίσθηση ότι το κείμενο έχει συλληφθεί και συνταχθεί στη γλώσσα-στόχο, τότε, όπως παρατηρεί ο George Mounin με την ζωντάνια έκφρασης που τον χαρακτηρίζει, πραγματώνουμε κατά κάποιον τρόπο τις φιλοδοξίες των «ωραίων απίστων», χωρίς όμως να διαπράττουμε την απιστία.

Γιατί, όμως, οφείλουμε να ασχοληθούμε σήμερα με αυτού του είδους θεωρητικά ζητήματα; Για να απαντήσουμε το ερώτημα, κατά πόσον συμβάλλει η θεωρητική κατάρτιση στην μεταφραστική πρακτική, στη διερμηνεία, αλλά και στον προσδιορισμό των δυνατοτήτων και των ορίων της διαμεσολάβησης, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απαντήσεις σε κάποια σχετικά ερωτήματα, τα οποία μας διατυπώνονται ιδιαίτερα συχνά.

Ένας πρώτος κύκλος ερωτήσεων πηγάζει από την διαπίστωση, ότι ενώ εδώ και αιώνες υπάρχουν μεταφράσεις, και μάλιστα εξαιρετες, μόλις πρόσφατα εδραιώνεται μια Θεωρία της Μετάφρασης. Γιατί, λοιπόν, χρειαζόμαστε σήμερα κάποιες θεωρίες, ενώ από παλαιωτάτων ετών μπορούσαμε και πορευόμασταν άριστα και χωρίς αυτές; Βεβαίως υπήρξαν -και σαφώς θα υπάρχουν- οι μεγάλοι εκείνοι μεταφραστές που μεταλαμπαδεύουν το φως του ανθρωπίνου πνεύματος. Μια εσωτερική ανάγκη για την ερμηνεία του κόσμου και του ανθρώπου, ένα είδος πάθους προς έναν συγγραφέα ή μια εποχή τους οδήγησε στην μεταφραστική τους δραστηριότητα και συχνά αφιέρωναν και αφιερώνουν όλον τον εαυτό τους στην ενασχόληση αυτή. Διαισθητικά κινούμενοι και με πολυετή εμπειρία στον συγκεκριμένο -και γι' αυτό περιορισμένο- τομέα μπορούν και αντιμετωπίζουν τις ιδιαίτερες μεταφραστικές του προκλήσεις. Ο δικός τους αυτός προσωπικός τρόπος προσέγγισης της μετάφρασης όμως συνιστά ήδη μια έμμεση, μια λανθάνουσα μορφή θεωρίας. Αρκετοί δε μας κληροδότησαν συγκεκριμένες σκέψεις και προβληματισμούς σχετικά με την φύση και την μεθοδολογία της από αυτούς ακολουθούμενης μεταφραστικής διαδικασίας, απόψεις, που αποτελούν και σήμερα πολύτιμα σημεία αναφοράς.

Με την πάροδο του χρόνου η μετάφραση έπαψε να είναι ένα είδος απασχόλησης για τον ελεύθερο, τον ιδιωτικό χρόνο. Η ενασχόληση μετατρέπεται από περιπτωσιολογική σε επαγγελματική. Κατά συνέπεια, ο μεταφραστής σήμερα δεν έχει την πολυτέλεια να αφιερωθεί στον συγγραφέα ή την εποχή με την οποία συνδέεται ο ίδιος ιδεολογικά και ψυχικά, αλλά πρέπει να έχει εφόδια που θα του επιτρέψουν να ανταποκριθεί σε πληθώρα διαφορετικών κειμένων. Και μάλιστα σε σύντομο χρονικό διάστημα, καθώς η επαγγελματική επιβίωση δεν επιτρέπει πλέον την πολυετή ενασχόληση με ένα μόνο έργο. Έτσι η ανάγκη για κωδικοποίηση εμπειριών, για τεκμηριωμένες απόψεις γίνεται πλέον και ορατή, αλλά και επιτακτική.

Άλλες ερωτήσεις σχετίζονται με την άποψη ότι ιδιαίτερα στα λογοτεχνικά κείμενα τα μεταφραστικά προβλήματα δεν είναι δυνατόν να κωδικοποιηθούν, ώστε να ανατρέξει κανείς στο συγκεκριμένο κεφάλαιο της όποιας θεωρίας και να το λύσει ικανοποιητικά. Μετάφραση είναι δημιουργία λόγου, κυρίως δε η λογοτεχνική. Πώς θα μπου κανόνες στη δημιουργία; Συχνά επίσης διατυπώνονται απόψεις ότι η μετάφραση είναι τέχνη, ο μεταφραστής, κατά συνέπεια, θα πρέπει να είναι ταλαντούχος συγγραφέας ή, έστω, εν δυνάμει λογοτέχνης. Αν, όμως, είναι έτσι, τότε θα έπρεπε να αναζητούν οι έχοντες συγγραφικές ικανότητες και μονάχα όσοι εξ αυτών θελήσουν να ασχοληθούν με μεταφράσεις να θητεύουν κοντά σε ήδη έμπειρους και δόκιμους μεταφραστές.

Μια τρίτη ενότητα ερωτήσεων πηγάζει από την αντίληψη ότι η μετάφραση πρέπει να αντιμετωπίζεται αποκλειστικά μόνον ως τέχνη και ότι τα μυστικά αυτής της τέχνης μεταβιβάζονται μόνο με την εξάσκηση. Αυτή είναι συνήθως η θέση των πρακτικών-εμπειρικών μεταφραστών, οι οποίοι αντιστέκονται προς κάθε θεωρητικοποίηση και συστηματοποίηση της μεταφραστικής δραστηριότητας. Αφού εγώ μπορώ και μεταφράζω γιατί χρειάζομαι και θεωρητική κατάρτιση για να μεταβιβάσω την δική μου εμπειρία; Κατ' αρχήν, η μετάδοση της ατομικής εμπειρίας δεν μπορεί να περιλαμβάνει την πληθώρα των εμπειριών, με τις οποίες οφείλει να είναι εφοδιασμένος ένας επαρκώς καταρτισμένος επαγγελματίας μεταφραστής που ξεκινά τα πρώτα του βήματα. Επίσης, επειδή καλός μαθητής είναι ο κριτικός μαθητής, ικανός δάσκαλος είναι εκείνος, ο οποίος κατέχει πέρα από τον δικό του τρόπο προσέγγισης και τα κριτήρια αξιολόγησης διαφορετικών απόψεων. Πώς αντικρούεται

μια διαφορετική προσέγγιση; Το κύρος ως αυθεντία συνήθως δεν πείθει από μόνο. Και σαφώς δεν βοηθά τον μαθητή να κατανοήσει, τον υποβιβάζει σε απλό αποδέκτη θέσεων.

Τέλος, μια σειρά ερωτήσεων σχετίζονται με την αναγκαιότητα θεωρητικής κατάρτισης του διδάσκοντα μετάφραση. Γιατί να απαιτείται και θεωρητική κατάρτιση εκ μέρους του διδάσκοντος; Κοινά αποδεκτό είναι ότι η ικανότητα διατύπωσης συγκεκριμένου διδακτικού στόχου και η ικανότητα εφαρμογής των για την επίτευξη αυτού του στόχου αναγκαίων μεθοδολογικών βημάτων συνιστά βασική προϋπόθεση επιτυχημένης διδασκαλίας. Η αποτελεσματική διδασκαλία της μετάφρασης βασίζεται και στις γνώσεις του διδάσκοντος για τις αρχές που διέπουν τη μεταφραστική διαδικασία, για τις επί μέρους φάσεις της, όπως και για τα πρακτικά ζητήματα, τα οποία πρέπει να αντιμετωπιστούν επιτυχώς στην επαγγελματική πραγματικότητα.

Αυτός ο προβληματισμός είναι πιο ευρύς -και κατά συνέπεια πιο γόνιμος για την διδακτική- αν δεν περιορίζεται στις ατομικές απόψεις του διδάσκοντος, αλλά αν είναι αποτέλεσμα βαθύτερου στοχασμού και ανάλυσης και άλλων απόψεων.

Όλα αυτά τα ερωτήματα, όμως, απαιτούν αφενός μια σύντομη αναφορά στα ζητήματα με τα οποία ασχολείται η Θεωρία της Μετάφρασης και αφετέρου με βάση αυτές τις διαπιστώσεις να διερευνηθούν οι δυνατότητες, αλλά και τα όριά της συμβολής της στην εκπαίδευση μεταφραστών.

Η πρώτη περίοδος θεωρητικής σκέψης για την μετάφραση έχει ως γενεσιουργό αιτία ένα συγκεκριμένο προς μετάφραση κείμενο, περιστρέφεται γύρω από αυτό και καταλήγει σε αυτό.

Με τη μετάφραση της Αγίας Γραφής στη Γερμανική από τον Λούθηρο σημειώνεται σημαντικός σταθμός στη μεταφραστική σκέψη, καθώς ο Λούθηρος υποστήριξε με πάθος την αναγκαιότητα αποδέσμευσης του μεταφράσματος από την δομή του πρωτοτύπου, εγκαινιάζοντας τη δεύτερη περίοδο της μεταφραστικής σκέψης, κατά την οποία εξετάζεται η φύση της μετάφρασης εντός των ευρύτερων πλαισίων που ορίζουν οι θεωρίες του ανθρωπίνου πνεύματος και του ανθρωπίνου λόγου, χωρίς να περιορίζονται σε μεμονωμένα κείμενα. Στόχος του μεταφραστή είναι να συναντηθεί ο συγγραφέας του πρωτοτύπου με τον αναγνώστη του μεταφράσματος. Από δύο δρόμους επιδιώκεται η επίτευξη αυτού του στόχου: είτε με την πολιτογράφηση, είτε με την διεθνοποίηση. Στην πρώτη περίπτωση, ο μεταφραστής επιχειρεί να μεταφέρει τον συγγραφέα στον κόσμο των αναγνωστών του μεταφράσματος. Στη δεύτερη περίπτωση ο μεταφραστής προσπαθεί να μεταφέρει στον αναγνώστη στο χώρο και το χρόνο του πρωτοτύπου.

Από την δεκαετία του 1960 και εξής η Θεωρία της Μετάφρασης εστιάζει την προσοχή της στα πορίσματα της Γενικής και Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας, δίνοντας έμφαση στη διερεύνηση της σπουδαιότητας και του κεντρικού ρόλου παραμέτρων των πράξεων λόγου, όπως:

- μήνυμα, νόημα και επικοινωνιακός σκοπός,
- συνθήκες, τρόποι και συμβάσεις κωδικοποίησης και αποκωδικοποίησης, καθώς και
- αντιπαραβολή υφολογικών και πραγματολογικών δεδομένων στις γλωσσικές κοινότητες των οποίων μελετώνται πρωτότυπο και μετάφρασμα.

Αν και αναπτύσσεται πλουσιότερος θεωρητικός προβληματισμός γύρω από γενικά, αλλά και ειδικά θέματα της μεταφραστικής πράξης, ο προβληματισμός σχετικά με τις αρχές και τις μεθόδους, όπως και σχετικά με τις δυνατότητες και τα όρια της διδασκαλίας της μετάφρασης είναι ακόμα και σήμερα περιορισμένος. Όλες οι θεωρίες εμπεριέχουν απόψεις και πορίσματα, τα οποία ερμηνεύουν το μεταφραστικό φαινόμενο. Ο θεωρητικά καταρτισμένος διδάσκων δεν είναι πλέον αναγκασμένος να περιοριστεί στις δικές του σχετικές απόψεις. Ο υποψήφιος μεταφραστής μπορεί να αντλήσει από την εκτενή πλέον βιβλιογραφία εκείνες τις θέσεις, που αφού τις ελέγξει στα κείμενα του δικού του ενδιαφέροντος, θα του επιτρέψουν να συγκροτήσει μια αποτελεσματική μεθοδολογία, εξοικονομώντας πολύτιμο χρόνο. Αυτή είναι και η αιτία, που όλες οι πανεπιστημιακού επιπέδου μεταφραστικές σχολές εγκατέλειψαν την εμπειρική μέθοδο της συλλογικής εκτέλεσης και διόρθωσης μεταφράσεων. Η πρακτική άσκηση είναι άρρηκτα πλέον συνδεδεμένη με την εφαρμογή θεωρητικών διαπιστώσεων, έχοντας ως στόχο να διδάξει μέθοδο με λειτουργική προοπτική και να επαληθεύσει στην πράξη την αποτελεσματικότητα αυτής. Έτσι, ο υποψήφιος μεταφραστής και κατανοεί την πολύμορφη αυτή διαδικασία στα πολλαπλά της επίπεδα και αποκτά «τεχνικές» θα λέγαμε γνώσεις, ώστε να είναι σε θέση στο μέλλον να αντιμετωπίσει οποιοδήποτε είδος κειμένου.

Για να γίνει εμφανές το όφελος της διασύνδεσης θεωρητικής κατάρτισης και πρακτικής άσκησης, θα περιγράψουμε εν συντομεία τις μεταφραστικές εκείνες διεργασίες, στις οποίες επικεντρώνει το ενδιαφέρον της η Θεωρία της Μετάφρασης, σημειώνοντας ότι οι εκάστοτε προσεγγίσεις συγκλίνουν μεν ως προς τα διερευνητέα σημεία, διαφοροποιούνται όμως ως προς τα συμπεράσματα.

Μεθοδολογικά, η μεταφραστική διαδικασία μπορεί να χωριστεί σε πέντε επί μέρους στάδια, τα οποία εμείς τα ορίζουμε ως ακολούθως:

1. Κινούμενος στο επίπεδο Ιδεών της γλώσσας-πηγής, ο μεταφραστής αναλύει, ερμηνεύει και κατανοεί τις μεταφραστικές ενότητες και τον επικοινωνιακό σκοπό του πρωτοτύπου.
2. Μεταβαίνοντας στο επίπεδο Ιδεών της γλώσσας-στόχου, ο μεταφραστής προσπαθεί να επανασυλλάβει την μεταφραστική ενότητα εντός των δεδομένων της γλωσσικής εκείνης κοινότητας.
3. Ακολούθως προβαίνει σε διασταύρωση των ιδεών, ελέγχει δηλ. πού και πόσο συμπίπτουν οι ιδέες αυτές.
4. Τώρα μόλις ο μεταφραστής περνά στην κύρια πράξη της μετάφρασης, δηλ. διερευνά το γλωσσικό σύστημα της γλώσσας-στόχου για να αποδώσει σε επίπεδο ομιλίας τον κόσμο των ιδεών.
5. Η προσωπική ικανότητα χειρισμού της γλώσσας-στόχου εκ μέρους του μεταφραστή γίνεται ορατή μόλις στο τελευταίο αυτό στάδιο, κατά το οποίο θα εναρμονίσει τις από το γλωσσικό σύστημα παρεχόμενες δυνατότητες στις λεξιλογικές, μορφοσυντακτικές και υφολογικές εκείνες συμβάσεις, που στη γλώσσα-στόχο διέπουν το συγκεκριμένο είδος κειμένου.

Θεωρούμε δηλ. την μετάφραση ως μετάβαση από το επίπεδο ομιλίας, της γλωσσικής δηλ. πράξης του πρωτοτύπου σε ένα επόμενο επίπεδο, όπου διασταυρούνται, δηλ. συγκρίνεται ο λόγος μεταφραζομένης και μεταφράζουσας γλώσσας, για να καταλήξει, περνώντας από το επίπεδο του συστήματος της μεταφράζουσας γλώσσας στο επίπεδο ομιλίας αυτής.

Επί πλέον, η Θεωρία της Μετάφρασης, εκτός από την διερεύνηση της μεταφραστικής διαδικασίας, την οποία προσεγγίζει είτε από κανονιστική είτε από περιγραφική σκοπιά, ασχολείται και με την μελέτη συγκεκριμένων μεταφραστικών προβλημάτων. Μελετώντας είτε μεταφράσματα, είτε εξετάζοντας αντιπαραβολικά τα γλωσσικά συστήματα μεταφραζομένης και μεταφράζουσας γλώσσας τεκμηριώνει συγκεκριμένες θέσεις για την επίτευξη ισοδυναμίας και αντιστοιχίας ή μη μεταξύ πρωτοτύπου και μεταφράσματος. Αναδεικνύει τις για τα υπό εξέταση ζεύγη γλωσσών περιοχές πιθανών παρεμβολών και ερμηνεύει τις τόσο συχνά παρατηρούμενες διαφοροποιήσεις μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς κειμένου, δίδοντας στον μελετητή την δυνατότητα να απαντήσει το καίριο ερώτημα πόσο “πιστά” ή πόσο “ελεύθερα” πρέπει να μεταφραστεί ένα συγκεκριμένο κείμενο.

Θεωρώντας ότι αυτός ο προβληματισμός έχει απασχολήσει όλους όσοι έχουμε γοητευτεί από την μετάφραση, ας μου επιτραπεί να αναφερθώ λίγο πιο διεξοδικά σ’ αυτό το ζήτημα. Κάθε κείμενο εκφέρεται σε πολλαπλά επίπεδα: στο σημασιολογικό, το λεξιλογικό, το μορφο-συντακτικό, το πραγματολογικό και στο υφολογικό. Ισοδυναμία, όμως, δεν μπορούμε να πετύχουμε συνήθως σε όλα τα επίπεδα. Είτε επειδή το γλωσσικό σύστημα της γλώσσας-στόχου επιβάλλει διαφοροποίηση, είτε επειδή ο πραγματολογικός χώρος της γλώσσας-πηγής είναι αλλιώς οργανωμένος και έτσι δεν θα γίνει αντιληπτός στη γλώσσα-στόχο. Τότε, ο μεταφραστής προβαίνει σε διαφοροποίηση σε κάποιο από τα ανωτέρω επίπεδα. Επειδή, όμως, η έννοια ‘διαφοροποίηση’, και ακόμη περισσότερο ο όρος ‘απόκλιση’ έχουν αρνητικό σημασιολογικό φορτίο, ενώ εν προκειμένω αποτελούν θετικές επιλογές, εμείς ομιλούμε για ‘μετατοπίσεις’. Επιβεβλημένες μετατοπίσεις είναι εκείνες ώστε και το νόημα του πρωτοτύπου να εκφραστεί και ο επικοινωνιακός του σκοπός να επιτευχθεί, σύμφωνα όμως με τις συμβάσεις και τις συνήθειες που διέπουν το σημασιολογικό, λεξιλογικό, μορφολογικό, πραγματολογικό και υφολογικό επίπεδο της γλώσσας-στόχου. Έτσι, ως μετατόπιση ορίζουμε κάθε φαινόμενο διολήθησης ενός στοιχείου του πρωτοτύπου κειμένου από την αρχική του θέση σε κάποιο άλλο σημείο μια ιδεατής κοινής κλίμακας των δύο γλωσσικών συστημάτων. Κάθε δε μη επιβεβλημένη μετατόπιση -σε όποιο γλωσσικό επίπεδο και αν εκφέρεται- συνιστά αλλοίωση, που εμποδίζει την επίτευξη ισοδυναμίας.

Διαπιστώνουμε, συνεπώς, ότι η Θεωρία της Μετάφρασης μας δίνει τα κριτήρια εκείνα, βάση των οποίων θα επιλέξουμε τον “βαθμό ελευθερίας” ώστε να παράγουμε ένα ισοδύναμο και αντίστοιχο κείμενο.

Ταυτόχρονα, όμως, η εμβάθυνση τόσο του διδάσκοντα όσο και του εκπαιδευομένου μεταφραστή σε μελέτες σχετικών φαινομένων και των ερμηνειών αυτών, τον καθιστά ικανό όχι μόνο να ορίσει με σαφήνεια και το μεταφραστικό λάθος, αλλά και το μεταφραστικό αριστούργημα, ενώ ταυτόχρονα -και αυτό θεωρούμε ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικό- καθίσταται ικανός να τεκμηριώσει την σχετική του άποψη, εντοπίζοντας αφ’ ενός την περιοχή εκφοράς της όποιας μετατόπισης και αξιολογώντας αφ’ ετέρου την εκάστοτε μεταφραστική επιλογή. Η αναγωγή αυτή στην Θεωρία της Μετάφρασης επιτρέπει την εμπεριστατωμένη, και γι’ αυτό θα λέγαμε την αντικειμενική αξιολόγηση, καθώς δεν υφίσταται πλέον κανένας λόγος, ο διδάσκων να καταφύγει στην ούτε επιστημονικά, αλλά ούτε και παιδαγωγικά αποδεκτή επίκληση του δικού του γλωσσικού αισθητηρίου.

Συνοψίζοντας τις σκέψεις μας αυτές, τολμούμε να ισχυριστούμε ότι η ενασχόληση με τα πορίσματα της Θεωρίας της Μετάφρασης οδηγεί στην συνειδητοποίηση και κατανόηση τόσο των πρωτευόντων και των δευτερευόντων βημάτων της μεταφραστικής πράξης. Επίσης συστηματοποιεί σχετικές εμπειρικά αποκτηθείσες γνώσεις και μεγιστοποιεί κατ' αυτόν τον τρόπο την δυνατότητα εφαρμογής τους. Βέβαια, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι η όποια θεωρητική κατάρτιση σαφώς δεν συνιστά εγγύηση για σωστές μεταφράσεις.

Έχοντας όλα αυτά υπόψη μας, μπορούμε να προσεγγίζουμε και τη Διερμηνεία ως μια αντίστοιχη προς τη Μετάφραση διαδικασία εκφοράς νοημάτων, ισοδύναμων σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα στον προφορικό, όμως, λόγο.

Η γλωσσική διαμεσολάβηση, είτε αφορά στον γραπτό λόγο, είτε όμως αφορά τον προφορικό, διαφέρει τόσο από τη μετάφραση όσο και από τη διερμηνεία.

Θεωρούμε ότι οι έννοιες δεν αναπτύσσονται σε ένα κενό, δεν συνιστούν εγγενείς ιδιότητες της γλώσσας και υιοθετούμε την άποψη ότι οι χρήστες παράγουν τα όποια νοήματα καθώς ακούν, διαβάζουν, μιλούν ή γράφουν, καθώς χρησιμοποιούν τη γλώσσα για συγκεκριμένο επικοινωνιακό σκοπό εντός συγκεκριμένου κοινωνικού πλαισίου.

Έτσι, μπορούμε να διακρίνουμε διάφορα είδη χρήσεων της γλώσσας:

- πληροφοριακή (πρόσληψη, αξιοποίηση ή/και μετάδοση ποικίλων πληροφοριών από ένα γραπτό ή προφορικό κείμενο),
- διαπροσωπική (δημιουργία και διατήρηση κοινωνικής επαφής, όπως και συμμετοχή σε κοινωνικές περιστάσεις),
- δημιουργική (παραγωγή λόγου με τρόπο πρωτότυπο, ο οποίος αποτυπώνει προσωπικές επιλογές ή/και στάσεις του χρήστη),
- διαμεσολαβητική, όπου διακρίνουμε:
 - μετάδοση γενικού νοήματος, συγκεκριμένης πληροφορίας ή έννοιας από μία γλώσσα σε μίαν άλλη,
 - μετάδοση νοήματος ή πληροφορίας που αποτυπώνεται με τη μορφή εικόνας, σχεδιαγράμματος, πίνακα, κλπ. και απόδοση του νοήματος αυτού ή της πληροφορίας αυτής με μορφή κειμένου και αντίστροφα, δηλαδή μετατροπή σε εικόνα, σχεδιάγραμμα ή πίνακα πληροφοριών που περιλαμβάνονται σε κείμενο,
 - μετάδοση νοημάτων τα οποία εκφράζονται μέσω μιας γλωσσικής ποικιλίας ή υφολογικής εκδοχής με κάποια άλλη, καθώς και
 - μετάδοση νοημάτων τα οποία εκφράζονται μέσω ενός κώδικα ή καναλιού επικοινωνίας με έναν άλλο.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ήδη η ειδοποιός διαφορά της γλωσσικής διαμεσολάβησης τόσο από τη μετάφραση όσο και από τη διερμηνεία:

η διαμεσολάβηση είναι ένα από τα είδη χρήσεων της γλώσσας, όπου ο χρήστης συμμετέχει ενεργά στην επικοινωνιακή κατάσταση, την οποία και διαμορφώνει, καθοδηγεί, εποπτεύει και αξιολογεί ο ίδιος. Ο χρήστης της γλώσσας ορίζει τον εκάστοτε επικοινωνιακό του στόχο σε συνάρτηση με το κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου λαμβάνει χώρα η επικοινωνία, είτε αυτή είναι γραπτή, είτε προφορική.

Κατά τη μετάφραση, όπως και κατά τη διερμηνεία, ο χρήστης (δηλαδή ο μεταφραστής ή ο διερμηνέας) δρα γλωσσικά εντός των ορίων που θέτει ο επικοινωνιακός σκοπός του πρωτοτύπου, τον οποίο μπορεί και οφείλει να επαναπροσδιορίσει, πάντοτε όμως σύμφωνα με τις επικοινωνιακές συνθήκες στη γλώσσα-στόχος. Ο μεταφραστής και ο διερμηνέας δεν είναι ελεύθεροι να διαμορφώσουν δικό τους, πρωτογενή επικοινωνιακό στόχο, δεν είναι οι ίδιοι μέτοχοι και διαμορφωτές της επικοινωνιακής περίπτωσης στην οποία μετέχουν μεν, την οποία ουσιαστικά εκείνοι επιτρέπουν να δημιουργηθεί. Τα ενεργητικά υποκείμενα που διαμορφώνουν την επικοινωνία και την όποια τροπή αυτή προσλάβει κατά την πορεία εξέλιξης της επικοινωνίας είναι οι χρήστες της γλώσσας-πηγή και της γλώσσας-στόχος.

Κατά τη διαμεσολάβηση, λοιπόν, ο χρήστης πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζει, να κατανοεί και να παραγάγει λόγο γραπτό ή προφορικό που συνάδει με τις συνθήκες παραγωγής του, όπως η σχέση που έχουν τα άτομα που επικοινωνούν – αν δηλαδή είναι σχέση τυπική ή σχέση οικειότητας, αν πρόκειται για άτομα διαφορετικής ηλικίας, φύλου, κοινωνικής τάξης ή θέσης, για άτομα που έχουν κοινές ή διαφορετικές γνώσεις και πολιτισμικό υπόβαθρο, κλπ. Εξαρτάται επίσης από παράγοντες όπως είναι ο σκοπός της επικοινωνίας, το είδος της κοινωνικής δραστηριότητας στην οποία εμπλέκονται οι συνδιαλεγόμενοι και το κοινωνικό περιβάλλον επικοινωνίας.

Βεβαίως και ο μεταφραστής, όπως και ο διερμηνέας οφείλουν να ανταποκριθούν στα αυτά τα κριτήρια επικοινωνίας, αλλά από διαφορετική σκοπιά:

ο μεταφραστής και ο διερμηνέας οφείλουν να αναγνωρίζουν τις παραμέτρους αυτές και τα γλωσσικά στοιχεία με τα οποία εκφράζονται αυτά στη γλώσσα-πηγή και να αναζητήσουν στη γλώσσα-στόχο εκείνα τα γλωσσικά μέσα, με τα οποία εκφέρονται σε εκείνη τη γλωσσική κοινότητα αντίστοιχα και ισοδύναμα οι παράμετροι αυτοί. Και αυτό, επειδή ο υπερκείμενος επικοινωνιακός σκοπός του μεταφραστή και του διερμηνέα είναι η επίτευξη επικοινωνίας μεταξύ χρηστών διαφορετικών γλωσσών.

Κατά τη διαμεσολάβηση, όμως, η διαμεσολαβητική χρήση της γλώσσας είναι εργαλείο επίτευξης προσωπικού επικοινωνιακού σκοπού του χρήστη: μεταφέρει νόημα ή πληροφορία για να ενημερώσει τον συνομιλητή του, για να τον προτρέψει ή να τον αποτρέψει, για να συμβουλέψει ή για να εντυπωσιάσει, να απειλήσει, να κολακέψει κλπ.

Ο μεταφραστής και ο διερμηνέας δεν επιτρέπεται να εμπλέξει τυχόν προσωπικό επικοινωνιακό στόχο, όσο και αν αυτό μερικές φορές είναι δύσκολο.

Από τα παραπάνω προκύπτει αβίαστα, κατά την άποψή μας, ότι η διαμεσολάβηση μπορεί και πρέπει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο και κατά την εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας, αλλά και κατά την διαδικασία πιστοποίησης γλωσσομάθειας.

Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας, ο διδασκόμενος πρέπει να εξοικειωθεί με τη διαμεσολαβητική χρήση της γλώσσας, καθώς πολλές θα είναι οι περιστάσεις επικοινωνίας, όπου απαιτείται η δεξιότητα αυτή: στο κοινωνικό περιβάλλον ένα άτομο δεν ομιλεί τη γλώσσα και κάποιος πρέπει να αναλάβει τον ρόλο του διαμεσολαβητή, στον επαγγελματικό χώρο πληροφορίες από ένα ξενόγλωσσο έντυπο μπορούν να σταθούν αφορμή για διαφοροποίηση ή μεταβολή συνθηκών εργασίας ή για σύναψη νέων εταιρικών σχέσεων.

Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι η ενσωμάτωση της διαμεσολαβητικής χρήσης της γλώσσας στην ξενόγλωσση εκπαίδευση ανταποκρίνεται στο γεγονός ότι σε πολλές περιστάσεις επικοινωνίας σε κοινωνικό, επαγγελματικό, εκπαιδευτικό και άλλο δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο, απαιτείται ο χρήστης μιας ξένης γλώσσας να αναλάβει το ρόλο του διαμεσολαβητή, όταν το συνολικό νόημα ή επιμέρους νοήματα ενός γραπτού ή προφορικού κειμένου δεν είναι εύληπτα από τον παραλήπτη, διότι δεν έχει το απαιτούμενο επίπεδο γνώσης της γλώσσας-στόχου.

Κατά δε την πιστοποίηση γλωσσομάθειας, όπως προκύπτει και από το Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος των Εξετάσεων (Ε.Π.Π.Ε.) για το Κρατικό Πιστοποιητικό Γλωσσομάθειας (Κ.Π.Γ.), οι υποψήφιοι αναμένεται να είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει και τις επικοινωνιακές ικανότητες που έχουν αναπτύξει ως χρήστες δύο γλωσσών (της ελληνικής και της γλώσσας-στόχου) προκειμένου να λειτουργήσουν «διαμεσολαβητικά».

Οι δεξιότητες που αναμένεται να έχουν αναπτύξει οι υποψήφιοι προκειμένου να λειτουργήσουν σε ρόλο διαμεσολαβητή ελέγχονται με βάση το εάν είναι σε θέση:

- να κάνουν περίληψη, επεξήγηση, ερμηνεία ή ελεύθερη απόδοση ενός γραπτού ή προφορικού κειμένου από την ελληνική προς τη ξένη γλώσσα και αντίστροφα,
- να αναμεταδώσουν τις πληροφορίες ενός κειμένου σε απλούστερο ή πιο κατάλληλο για την περίπτωση επικοινωνίας γλωσσικό κώδικα.
- Ειδικότερα, τόσο κατά την προφορική όσο και κατά τη γραπτή επικοινωνία οι υποψήφιοι πρέπει να μπορούν να κάνουν:
 - Ερμηνεία ή επεξήγηση λέξεων, φράσεων ή ενός ή περισσοτέρων σημείων ενός διαλόγου, μιας επαγγελματικής συζήτησης, μιας εμπορικής ή προσωπικής συναλλαγής, μιας παιδαγωγικής φύσεως επικοινωνίας, κλπ.
 - Ερμηνεία, επεξήγηση του κεντρικού νοήματος ή περίληψη των όσων έχει εκθέσει ο ομιλητής στη διάρκεια μιας ξενάγησης, ομιλίας, διάλεξης, αφήγησης, κλπ.
 - Γραπτή ή προφορική σύνοψη στη μία γλώσσα ενός κειμένου που διάβασαν στην άλλη.
 - Απόδοση του προφορικού κειμένου από τη μία γλώσσα στην άλλη με τρόπο που να συνάδει με τους κανόνες επικοινωνίας της άλλης.
 - Μετάφραση, από τη μία γλώσσα στην άλλη, αποσπασμάτων κειμένων και εγγράφων διαφορετικής μορφής.
 - Ελεύθερη απόδοση κειμένων για άτομα που δεν είναι σε θέση να τα καταλάβουν.

Συνοψίζοντας, θέλω να τονίσω ότι η μετάφραση και η διερμηνεία είναι επικοινωνιακές διαδικασίες, όπου ο επικοινωνιακός σκοπός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το πρωτότυπο, κατά τη διαμεσολάβηση, το πρωτότυπο κείμενο, είτε αυτό είναι γραπτό είτε είναι προφορικό, αποτελεί ερέθισμα που εξυπηρετεί στον πρωτογενή επικοινωνιακό σκοπό του διαμεσολαβητή. Για αυτό και θεωρώ ότι η ανάπτυξη της διαμεσολαβητικής χρήσης της γλώσσας μπορεί και πρέπει να ενσωματωθεί στη διδασκαλία ξένων γλωσσών και στην αξιολόγηση και την πιστοποίηση γλωσσομάθειας.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.